

Наслідки воєнних дій для сукупного попиту та пропозиції України

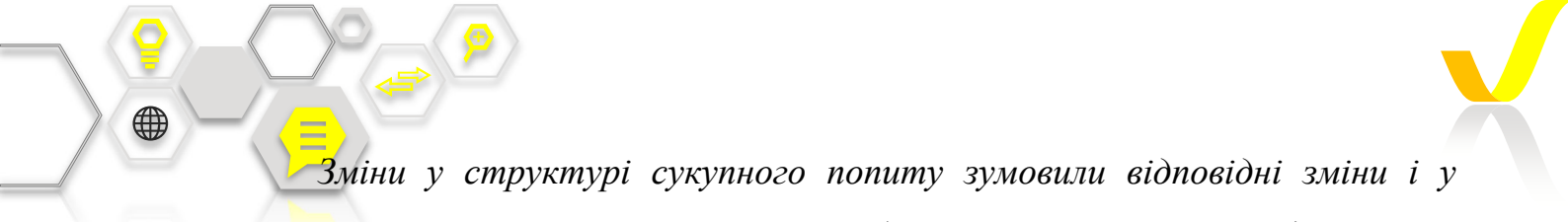
Лідія Кузнєцова

канд. екон. наук, старший науковий співробітник відділу моделювання та прогнозування економічного розвитку ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», вул. Панаса Мирного, 26, 01011, Київ, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8711-7487>

Прийнято: 16.09.2024 | Опубліковано: 29.09.2024

***Анотація.** Метою даного дослідження є комплексна оцінка наслідків воєнних дій, насамперед руйнування інфраструктури, для сукупного попиту України та пропозиції українських товаровиробників, визначення тих головних зовнішніх та внутрішніх викликів, які є визначальними для подальшого їх розвитку в умовах воєнного часу та для повоєнного відновлення України*

***Результати.** Дослідження змін обсягів виробництва товарів та послуг за основними видами економічної діяльності, змін в структурі валового випуску, динаміці фінансових результатів їх діяльності та змін в структурі прибутків та збитків господарської діяльності, цінової динаміки дозволили констатувати, що в умовах воєнного часу основний акцент розвитку зосереджено на сфері державного управління. Ці процеси викликали відповідні зміни у сукупному попиті, а саме – шокове зростання попиту на великий асортимент товарів на послуг, пов'язаних з забезпеченням обороноздатності країни; шокове зростання попиту на невідкладну ліквідацію наслідків руйнування інфраструктури; суттєве зменшення кінцевих споживчих витрат та зменшення зовнішньої складової сукупного попиту.*

Зміни у структурі сукупного попиту зумовили відповідні зміни і у пропозиції національних товаровиробників: акцентування державної політики на розвитку оборонно-промислового комплексу (ОПК); акцентування будівництва на відновлення зруйнованої інфраструктури, насамперед критичної; адаптація торгівельної діяльності та аграрно-промислового комплексу до функціонування в умовах війни.

Висновки. Безумовним найвагомішим фактором формування сукупного попиту та пропозиції України в умовах війни залишатиметься тривалість та масштаби воєнних дій. Серед наслідків війни на перший план виходить ситуація в енергетичному комплексі та загострення проблеми забезпечення виробництва по усіх видах діяльності робочою силою і насамперед спеціалістами.

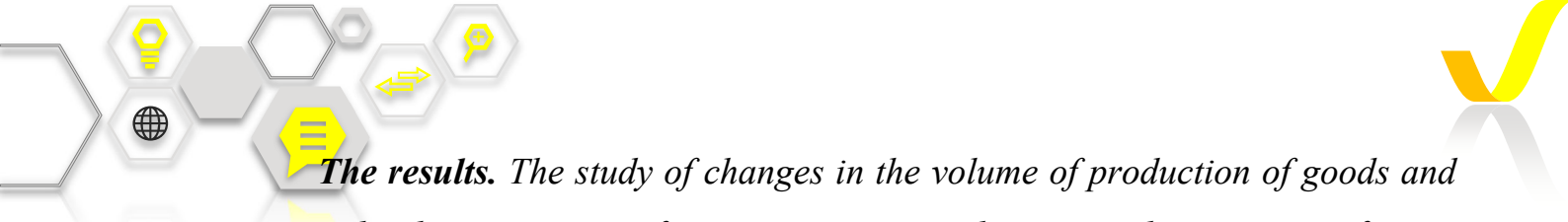
Ключові слова: *сукупний попит, сукупно пропозиція, соціально-економічний розвиток, інфраструктура, наслідки воєнних дій.*

Consequences of military actions for aggregate demand and supply of Ukraine

Lidiia Kuznietsova

PhD (Econ.), Senior Scientific Researcher of Modeling and Forecasting Department of Economic Development Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine, 26, Panasas Myrnoho St., Kyiv, 01011, Ukraine

Abstract. *The purpose of this study is a comprehensive assessment of the consequences of military actions, primarily the destruction of infrastructure, for the aggregate demand of Ukraine and the supply of Ukrainian commodity producers, the identification of the main external and internal challenges that are decisive for their further development in wartime conditions and for the post-war recovery of Ukraine*

The results. *The study of changes in the volume of production of goods and services by the main types of economic activity, changes in the structure of gross output, dynamics of financial results of their activities and changes in the structure of profits and losses of economic activity, price dynamics made it possible to state that in wartime conditions the main emphasis of development was focused on the sphere of state administration. These processes caused corresponding changes in aggregate demand, namely, a shock increase in demand for a large range of goods for services related to ensuring the country's defense capability; a shock increase in demand for immediate liquidation of the consequences of infrastructure destruction; a significant decrease in final consumer spending and a decrease in the external component of aggregate demand.*

Changes in the structure of aggregate demand led to corresponding changes in the supply of national producers: the emphasis of state policy on the development of the defense-industrial complex (OPK); emphasis of construction on the restoration of destroyed infrastructure, primarily critical; adaptation of commercial activity and agrarian-industrial complex to functioning in war conditions.

Conclusions. *The absolute most significant factor in the formation of aggregate demand and supply of Ukraine in the conditions of war will remain the duration and scale of military operations. Among the consequences of the war, the situation in the energy complex and the aggravation of the problem of ensuring production in all types of activities by the workforce and, first of all, specialists, come to the fore.*

Keywords: *aggregate demand, aggregate supply, socio-economic development, infrastructure, consequences of military actions.*

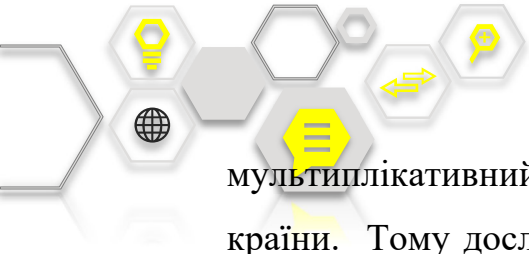
Постановка проблеми. Військова агресія рф триває вже третій рік поспіль. За цей час Україна не лише втратила значну частину території, окупованої рф, але й зазнала масштабних руйнувань всієї інфраструктури. Наслідки воєнних дій вплинули на всі аспекти соціально-економічного життя країни, формуючі чинники, які змінюють умови функціонування всіх систем.

Водночас війна повсякдень породжує нові виклики, для швидкого реагування на які необхідна комплексна оцінка впливу цих наслідків на здатність забезпечення життєздатності країни. Саме тому дослідження, присвячені комплексній оцінці наслідків війни, результати яких представлені в статті, залишаються актуальними та вкрай важливими.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У березні 2022 р. Центром дослідження економічної політики (Centre for Economic Policy Research — CEPR) було представлено перший «Нарис про відбудову України, в якому підкреслено, що конкретні заходи та проєкти з відновлення можуть бути розроблені тільки тоді, коли результати війни стануть більш визначеними. Цим проблемам уже присвячено багато наукових досліджень. З останніх насамперед необхідно відзначити публікацію лауреатів Нобелівської премії Абхіджит Банерджі (Abhijit Banerje) і Естер Дюфло (Esther Duflo) [1], які досліджують фактори успішного відновлення європейських країн після Другої світової війни, аналізують політику окремих країн, спрямовану на забезпечення стабільного зростання, причини й наслідки трудової міграції тощо. Досвід країн з післявоєнного відновлення досліджується в працях С. Іванова [2], М.Сірук [3], Я.Медведєва [4] та інших[5]. Важливому аспекту цієї проблеми, а саме трактуванню сутності військових витрат та структуризації для забезпечення транспарентності у міжнародних порівняннях, що дає можливість визначати їх обсяги відповідно до потреб безпеки та оборони держави, присвячено роботи О.Сохацького [6]. Оцінці наслідків повномасштабної воєнної агресії РФ присвячені роботи В. Гейця [7,8] М. Скрипниченко і Л. Кузнецової [9,10,11], С. Шумської та в інших публікаціях, де розглядаються головні проблеми та стратегічні напрями майбутнього відновлення України.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В цих роботах розкриті головні проблеми, продуктовані війною. Проте війна все ще триває і економіка країни кожен день стикається з новими викликами, що далі формуються воєнними діями. Кожен з цих викликів має масштабний

мультиплікативний вплив на всі аспекти соціально-економічного життя країни. Тому дослідження, присвячені комплексній оцінці наслідків війни, зокрема для розвитку таких макроекономічних структур як сукупний попит та пропозиція, яким і присвячена дана робота, залишаються актуальними та вкрай важливими не лише тому, що дозволяють швидко і ефективно реагувати на зміни соціально-економічної ситуації, але й своєчасно корегувати стратегічні цілі повоєнного відновлення країни.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Для досягнення мети цього дослідження, яка полягає у визначенні тих головних зовнішніх та внутрішніх викликів, які є визначальними для подальшого розвитку сукупного попиту та пропозиції України в умовах воєнного часу, було сформульовано та реалізовано наступні завдання:

- 1) досліджено наслідки руйнувань інфраструктури України в ході воєнних дій у контексті окремих видів економічної діяльності та систем життєзабезпечення населення;
- 2) досліджено вплив руйнувань інфраструктури на структуру ВВП за виробничим методом та за методом кінцевого споживання; динаміку розвитку окремих видів економічної діяльності; динаміку цін споживчого ринку та цін виробників; стан ринку робочої сили та масштаби міграції та іншу статистичну та аналітичну інформацію щодо соціально-економічного розвитку України у 2022-2024 рр.;
- 3) виокремлено головні зовнішні та внутрішні виклики, що формуються в ході воєнних дій та визначено їх мультиплікативний вплив на розвиток сукупного попиту та пропозиції;
- 4) визначено пріоритети розвитку сукупного попиту та сукупної пропозиції задля забезпечення національних інтересів та зростання економіки України у період воєнних дій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження змін обсягів виробництва товарів та послуг за основними видами економічної діяльності, змін в структурі валового випуску, динаміці фінансових результатів їх

діяльності та змін в структурі прибутків та збитків господарської діяльності, цінову динаміку дозволили констатувати, що в умовах воєнного часу основний акцент розвитку зосереджено на сфері державного управління, зокрема оборонній діяльності, питома вага якої в структурі ВВП стрімко зросла вже у 2022 р. (з 6.17% у 2021 р. до 21.7%) і кінцеві споживчі витрати якого зросли лише за рік на 31% і продовжують зростати дотепер. Ці процеси викликали відповідні зміни у сукупному попиті, а саме – шокове зростання попиту на великий асортимент товарів на послуг, пов’язаних з забезпеченням обороноздатності країни.

Крім того в умовах війни відбулося шокове зростання попиту на невідкладну ліквідацію наслідків руйнування інфраструктури, насамперед критичної, що зумовило стрімке зростання валового нагромадження основного капіталу з 2023 р.¹

Водночас попит внутрішнього споживчого ринку не демонструє значного зростання, що зумовлено не лише масштабом міграції населення за межі країни², але й зубожінням населення в межах України³ на тлі досить високих темпів інфляції. Так, у 2022 р. шокове зростання і споживчих цін і цін виробників було синергетичним ефектом від повномасштабної військової агресії рф: дефіциту національного виробництва низки споживчих товарів внаслідок як руйнування напрацьованих логістичних ланцюгів та торговельної і виробничої інфраструктури, так і окупації рф значної частини сільськогосподарських угідь, нарощування імпорту, зростання цін на світовому ринку енергетичних ресурсів та значного подорожчання валюти.

¹ За 2023 р. валове нагромадження основного капіталу збільшилося майже удвічі порівняно з 2022 р.– <https://nabu.ua/ua/vvp-2.html>

² За даними НБУ станом на 13 червня 2024 р. кількість мігрантів становила 6,6 млн. осіб – Макроекономічний та монетарний огляд, липень 2024 р. <https://bank.gov.ua/ua/news/all/makroekonomichniy-ta-monetaryny-oglyad-lipen-2024-roku>

³ За оцінками Світового банку 29% населення України живе за межею бідності. Має місце стрімке зростання кількості домогосподарств, які не можуть дозволити собі певні товари першої необхідності протягом дії режиму воєнного стану, що фактично означає їх перебування на межі бідності. Станом на вересень 2023 р. таких домогосподарств було понад 50 %.

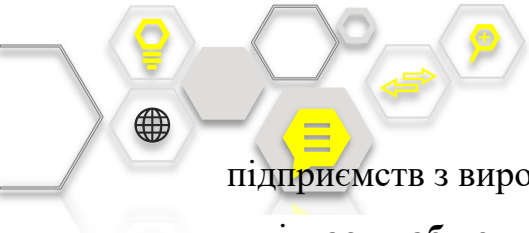
У 2023 р. цінова динаміка суттєво уповільнилася чому сприяла адаптація ринку до умов воєнного часу, формування нової логістики, а також відчутне пом'якшення впливу зовнішнього чинника. Як наслідок – загальних індекс інфляції зменшився з 126,6% у 2022 р. до 103,8 у 2023 р. Проте тенденції 2023 р. не зберіглися у 2024 р. – у червні 2024 р. відбувся стрибок цін на споживчому ринку, насамперед за рахунок різкого підвищення цін на електроенергію – на 63,6%⁴.

Зовнішня складова сукупного попиту України залишається під значним впливом наслідків воєнних дій. Це зумовлюється насамперед неможливістю підтримувати обсяги традиційного експорту товарів та послуг внаслідок руйнування логістичних ланцюгів та руйнування виробничих потужностей експортоорієнтованих виробництв, а також падінням виробництва сільськогосподарських культур, які становили основу українського експорту.

Щодо сукупної пропозиції, то визначальним чинником скорочення промислового виробництва і формування дефіциту значного асортименту споживчих товарів та товарів проміжного споживання стало руйнування або ж захоплення окупантами активів промислових, сільськогосподарських, транспортних та інших інфраструктурних підприємств з лютого 2022 р.

Попит на цю продукцію задовольнявся за рахунок імпорту: хоча імпорт у 2022 р. скоротився порівняно з 2021 р. практично по усіх позиціях, по окремих це скорочення відбулося незначно, наприклад імпорт зернових культур, готових продуктів харчування, а імпорт таких товарів, як овочі, керамічні вироби, головні убори, одяг, порох та вибухові речовини суттєво виріс. Проте протягом року пропозиція промисловості України поступово адаптувалася до умов воєнного часу та потреб війни: значна частина підприємств (761 підприємство) було передислоковано з зон активних бойових дій у безпечні регіони, де вони відновили свою діяльність. Багато

⁴ Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

підприємств з виробництва військової техніки та зброї не лише продовжують, а і **масштабують виробництво**⁵. Лише за період повномасштабного вторгнення було відкрито 84 приватні компанії з виготовлення зброї або військової техніки та 9 нових ФОПів за цим напрямком. Ця тенденція зберігається й донині – з серпня 2023 р. промисловість України демонструє позитивну динаміку. Водночас пропозиція національних виробників залишається недостатньою насамперед для задоволення потреб оборонного комплексу. Ці потреби задовольняються за рахунок імпорту, обсяги якого стало зростають.

Ситуація значно ускладнилась з весни 2024 р., коли почалися масштабні руйнівні обстріли української енергетичної системи. Україна втратила 9,2 ГВт енергії – це половина генеруючих потужностей. Це об'єкти, відновлення яких потребує не лише колосальних коштів, але й тривалого часу. Дефіцит потужності в енергосистемі буде зберігатись упродовж двох років. Дефіцит потужностей зумовив масові відключення електроенергії як для населення, так і для решти споживачів. Саме перебої з енергопостачанням стали з весни 2024 р. найбільшою перешкодою для ведення бізнесу – понад 83% бізнесу були змушені призупинити роботу через відключення електроенергії. Особливо «болючим» це стало для виробництв, які потребують безперервного виробництва: хлібопекарне та борошняне, цукрове виробництво, молокопереробна промисловість, фармацевтика, птахівництво та виробництво молока тощо.

Тобто національне виробництво окремих споживчих товарів залишається недостатньою для задоволення навіть звуженого попиту внутрішнього ринку тож залежність від імпорту зберігатиметься у середньостроковій перспективі. Про це свідчить і ситуація в аграрному секторі України, яка не покращується і у 2024 р.

⁵ Безпілотники, далекобійна зброя та натівські снаряди: що виготовляє Україна під час війни. Усі державні оборонні підприємства входять до концерну "Укроборонпром торік збільшили обсяги виробництва за деякими напрямками у 5 – 8 разів проти 2021 року . 24 Канал. URL: https://24tv.ua/economy/oboronni-pidpriyemstva-ukrayini-pid-chas-viyini-zasnovano-novi_n2250745

Серед основних проблем сільгоспвиробників цього сезону – відсутність потрібних обсягів мінеральних добрив⁶. Крім того тривала спекотна та суха погода зумовила суттєве скорочення виробництва окремих сільськогосподарських культур. Так, через посуху в низці регіонів виробники картоплі змушені були призупинити збиральні роботи, була втрачена значна частина врожаю овочів та фруктів. Частина врожаю ґрунтових овочів була втрачена повністю. Навіть захищений ґрунт демонстрував втрату частини врожаю – усе чіткіше стає проблема переходу України у іншу кліматичну зону з зрошувальним землеробством. Очікується скорочення порівняно з минулим роком збору кукурудзи, соняшника, пшениці.

Крім того вже у 2023 р. сукупність факторів вплинула на якість пшениці, тож у 2024 р. Україна матиме не лише нижчий обсяг зерна але й низьку якість. А не буде якісної сировини, не буде якісного борошна і подальших продуктів переробки.

Висновки. Отже, можна констатувати, що в умовах воєнного часу основний акцент розвитку зосереджено на сфері державного управління – тобто поки триватимуть воєнні дії сукупний попит в Україні відіграватиме потужну стимулюючу роль переважно для пропозиції українських виробників товарів та послуг, які забезпечують потреби обороноздатності країни. Суттєве падіння доходів населення та масштабність його міграції за межі країни продовжать утримувати споживчий попит внутрішнього ринку загалом і насамперед на сферу послуг.

Повільне зростання економіки зберігає залежність України від міжнародної фінансової допомоги (МФД), так як витрати на оборону Україна має здійснювати за рахунок власного бюджету і ці потреби покриваються практично усіма надходженнями у бюджет. Це означає, що недостатня фінансова допомога може стати вагомим дестабілізуючим чинником для економічного розвитку – держава

⁶ Виробництво мінеральних добрив демонструє значну збитковість – рентабельність операційної діяльності становить мінус 39,9%, дві третини підприємств збиткові а загалом по галузі збитки перевищили прибутки за даними січня-березня 2024 р. на 2,1 млрд грн.

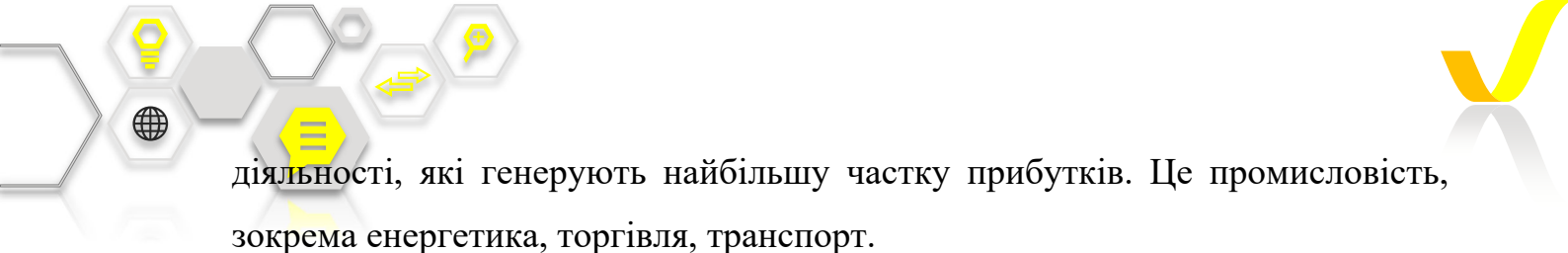
зможє забезпечити фінансування лише критичних видатків і в **обмежених обсягах**. До таких видатків⁷ відносяться громадський порядок, соціальний захист та соціальне забезпечення, охорона здоров'я, освіта, ЖКГ. Фінансування решти статей відбуватиметься відповідно до наявних коштів. Це зумовить подальше звуження внутрішнього споживчого ринку, який і так суттєво зменшився внаслідок міграції значної частини населення за кордон, різкого збільшення безробіття (до 20% працездатного населення) та мобілізації до лав ЗСУ. У свою чергу падінні споживчого попиту призведе до згортання виробництва товарів некритичного споживання та подальшого зменшення фінансових можливостей держави.

Саме з урахуванням цих особливостей функціонування економіки в умовах воєнного часу мають визначатися пріоритети розвитку сукупного попиту та сукупної пропозиції задля забезпечення національних інтересів та зростання економіки України у період воєнних дій.

Так безумовним пріоритетом є розвиток ОПК з метою забезпечення якомога повнішого забезпечення потреб ВСУ за рахунок національного виробництва. При цьому ОПК має включати не лише машинобудування, але й усі інші види виробництв (в складі текстильної, хімічної, харчової промисловості, виробництва інших неметалевих виробів тощо), які забезпечують усі потреби ВСУ, а також реформування будівництва з метою забезпечення швидкого реагування на ліквідацію руйнувань.

Пріоритети розвитку економіки мають враховувати й ту особливість воєнного часу, що утримання ВСУ Україна за вимогами наших партнерів забезпечує за рахунок власного бюджету. У 2022-2023 рр. на це спрямовувалися практично усі надходження до бюджету України. Витрати на оборону зростають і саме тому розвиток економіки має забезпечувати збільшення надходжень до бюджету, зокрема й за рахунок податків на прибуток, тобто нарощування виробництва у тих видах економічної

⁷ Витрати на оборону фінансуються в повному обсязі.

діяльності, які генерують найбільшу частку прибутків. Це промисловість, зокрема енергетика, торгівля, транспорт.

Список використаних джерел

1. A Blueprint for the Reconstruction of Ukraine. CEPR. 2022. Apr 08. URL: <https://cepr.org/voxeu/columns/blueprint-reconstruction-ukraine> (дата звернення: 28.11.2022).
2. Новіков В. Яка модель для відбудови економіки після війни потрібна Україні. Економічна правда. 2022. 16 бер. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/16/684116/> (дата звернення: 05.05.2022).
3. Сірук М. Південнокорейський феномен. День. 2012. 27 бер. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/den-planeti/pivdennokoreyskiy-fenomen> (дата звернення: 12.06.2022).
4. Медведєв Я. Повоєнне відновлення: чим Україні може бути корисний досвід Європи та Азії. Lexology. URL: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=710fc4ce-bb12-43f6-b3df54e757e72374>
5. 5 історій економічного успіху після війни: світовий досвід для України. LB.ua. 2022. 13 квіт. URL: https://lb.ua/economics/2022/04/13/513199_5_istoriy_ekonomichnogo_uspihu_pisl_ya.html (дата звернення: 25.06.2022).
6. Сохацький О. Військові витрати в умовах зростання геополітичних ризиків та зміни характеру міжнародних конфліктів. Світ фінансів 3(64)/2020 с.98-113.
7. Heyets V.M. Features of socialization and its structural transformation in Ukraine under Russia's aggression in Ukraine. Ukrainian Society. 2023. № 3 (86): 9–25

<https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.04.003>; URL: <https://ukrsocium.org.ua/uk/archive/3-86-2023/osoblyvosti-sotsializatsii-ta-ii-strukturnoi-transformatsii-v-ukraini-v-umovakh-ahresii-rosii-proty-ukrainy/>

8. Геєць В.М. До питання теорії та практики політики соціальної якості в повоєнній Україні. Економіка України, 2023. №4. С. 3–22.

<https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.04.003>

9. Скрипниченко М.І., Кузнєцова Л.І. Виклики з боку попиту і пропозиції економіки України під час воєнних дій та оцінка їх впливу на макродинаміку. Економіка України. 2023. № 8. С. 47—60.

<https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.08.047>

10. Скрипниченко М.І. Макроекономічні оцінки і прогнози повоєнного відновлення економіки України. Економічна теорія. 2022. № 2. С. 29—43.

http://etet.org.ua/docs/ET_22_2_29_uk.pdf

11. Скрипниченко М.І., Кузнєцова Л.І., Білоцерківець О.Г. Сценарні макрооцінки післявоєнної відбудови економіки України. Економіка і прогнозування. 2022. № 3. С. 48—74. <https://doi.org/10.15407/eip2022.03.048>

12. Topical aspects of modern scientific research. Proceedings of the 3rd International scientific and practical conference. CPN Publishing Group. Tokyo, Japan. 2023. Pp. 668-673. URL: <https://sci-conf.com.ua/iii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-topicalaspects-of-modern-scientific-research-23-25-11-2023-tokio-yaponiya-arhiv/>